

อัตลักษณ์ของประเพณีบุญเดือนหก (บุญบั้งไฟ)

กรณีศึกษา ตำบลบ้านถ่อน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย

THE IDENTITY OF TRADITIONAL MERIT-MAKING ON THE SIXTH MONTH OF THE LUNAR YEAR (BUN BANG FAI OR ROCKET FESTIVAL)

CASE STUDY OF BAN THON SUB-DISTRICT, THA BO DISTRICT, NONG KHAI PROVINCE

พระพิระพงษ์ พิชาลี^{1*} และ ชุติรัตน์ เจริญพร²

^{1*} นักศึกษาหลักสูตรผู้นำทาง สังคม ธุรกิจ และการเมือง มหาวิทยาลัยรังสิต, Peerapong_042@hotmail.com

² อาจารย์ประจำหลักสูตรผู้นำทาง สังคม ธุรกิจ และการเมือง มหาวิทยาลัยรังสิต

บทคัดย่อ

อัตลักษณ์ของประเพณีบุญเดือนหก (บุญบั้งไฟ) กรณีศึกษา ตำบลบ้านถ่อน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของประเพณีบุญบั้งไฟ (บุญเดือนหก) ของชาวตำบลบ้านถ่อน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย และเพื่อศึกษาเงื่อนไขที่ทำให้ประเพณีบุญบั้งไฟ (บุญเดือนหก) ของชาวตำบลบ้านถ่อน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย ยังคงดำรงอยู่ ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยเทคนิคการวิเคราะห์สาเหตุและผล (Cause and Effect Analysis) และนำข้อมูลที่ได้อาวิเคราะห์ให้เห็นว่ามีเงื่อนไขใดบ้างที่ทำให้ประเพณีบุญบั้งไฟของตำบลบ้านถ่อนยังคงดำรงอยู่

ผลการวิจัย พบว่าประเพณีบุญบั้งไฟของชาวบ้านถ่อน แบ่งการเปลี่ยนแปลงได้เป็น 4 ช่วง คือ ช่วงแรกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 ถึงปี พ.ศ. 2517 ช่วงที่สอง ตั้งแต่ปี พ.ศ.2518 ถึงปี พ.ศ. 2524 ช่วงที่สาม ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 ถึงปี พ.ศ. 2553 ช่วงที่สี่ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554 ถึงปี พ.ศ. 2561 โดยด้านความเชื่อยังคงดำรงอยู่ในประเพณีบุญบั้งไฟโดยการจุดบั้งไฟเพื่อเป็นการขอฝนจากพญาแถน และจุดบั้งไฟถวายหลวงปู่ใหญ่ เพื่อเป็นสิริมงคลในการเริ่มทำการเกษตรกรรม สำหรับการเปลี่ยนแปลงพบในด้านรูปแบบของบั้งไฟจากขนาดเล็กจะมีขนาดใหญ่ขึ้นและจำนวนมากขึ้น ด้านเป้าหมายมีการรักษา สืบทอดประเพณีจากรุ่นสู่รุ่น ปัจจุบันเพิ่มเติมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว และด้านการมีส่วนร่วมได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภายในท้องถิ่นมากขึ้น

เงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ประเพณีบุญบั้งไฟของชาวบ้านถ่อนยังคงดำรงอยู่ เป็นเงื่อนไขปัจจัยภายในด้านความเชื่อ ซึ่งได้สืบทอดและซึมซับ ปลูกฝัง สำหรับเงื่อนไขภายนอกนั้น เทคโนโลยีมีผลกับการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านรูปแบบที่ใช้ในการจัดทำบั้งไฟที่มีขนาดใหญ่ขึ้น มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และมีบทบาทสำคัญในด้านเป้าหมาย และด้านการเข้าร่วม โดยนำเทคโนโลยีมาใช้ในการติดต่อสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ บทบาทของผู้นำมีประชาชนชาวบ้านและผู้เฒ่าผู้แก่เป็นผู้นำถ่ายทอดความรู้ทางด้านพิธีกรรมตามแบบดั้งเดิม ผู้นำชุมชนจะเป็นผู้จัดการ ประสานงาน และประชาสัมพันธ์การจัดงานประเพณีบั้งไฟมีขอบเขตให้อยู่ในจุดประสงค์หลักและเป็นไปตามแนวทางของแบบประเพณีดั้งเดิม

คำสำคัญ: บุญบั้งไฟ, อัตลักษณ์, การดำรงอยู่

ABSTRACT

The study of the identity of traditional merit-making on the sixth month of the lunar year (Bun Bang Fai or Rocket Festival), the case study of Ban Thon sub-district, Tha Bo district, Nong Khai province, aims to learn the change in Rocket Festival in the area. It also figures out factors that cause the existence of Ban Thon sub-district's Rocket Festival through qualitative approach using cause and effect analysis.

The research found that the Rocket Festival of Thon people is divided into four periods i.e. 1957- 1974, 1975-1981, 1982-2010, and 2011-2018, respectively. The faith about the Rocket Festival to ask for rain from Phaya Dun and offer to Luang Pu Yai for prosperity before start farming remain unchanged. Whereas, size and number of rockets have become larger. Moreover, objectives of holding this festival are not only originally hand traditional on but also nowadays encourage tourism and receive support from more local organizations.

Key factors that keep Rocket Festival existing among Thon people are faith, technology and influencer. The faith, an internal factor, has been inherited, cultivated and hand it on. For external factor, technology has resulted in larger and more efficient rocket. Additionally, it helps in contact, communication, and promote the festival to the public for more participants. Leadership also play a role. Philosopher and elder transfer the traditional ritual knowledge. A community leaders manages, coordinates and promotes Rocket Festival to ensure the core purpose has been followed in accordance to the original way.

Keywords: Rocket Festival, identity, existence

1. บทนำ

ชาวอีสานดำรงอยู่ภายใต้กรอบประเพณีที่ได้ถือปฏิบัติกันมายาวนาน ที่เรียกกันว่า “ฮีตสิบสอง” เป็นประเพณีประจำเดือนทั้งสิบสองเดือน ประเพณีบุญบั้งไฟ หรือบุญเดือนหก เป็นฮีตหนึ่งในสิบสองฮีต ชาวอีสานเชื่อว่าบุญประเพณีนี้จะทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล เกิดความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหาร โดยบั้งไฟเป็นเครื่องบูชาที่บอกให้พญาแถนประทานฟ้าฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล ดังนั้นเมื่อถึงช่วงทำนา ชาวอีสานก็จะทำบุญบั้งไฟสืบต่อกันมาจนปัจจุบัน (siriporn kimkliang, 2555) ด้วยเหตุนี้จึงเห็นได้ว่างานบุญเดือนหก (ประเพณีบุญบั้งไฟ) นั้นมีความสำคัญต่อวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อ จนนำไปสู่รูปแบบของพิธีกรรมของชาวอีสาน

ประเพณีบุญบั้งไฟ ณ ตำบลบ้านดอน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย ถือว่าเป็นงานประเพณีบุญบั้งไฟประจำปีที่เก่าแก่ที่สุดในจังหวัดหนองคาย เริ่มจัดเป็นประเพณีมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 รวมเป็นระยะเวลากว่า 85 ปีมาแล้ว (พ.ศ.2560) โดยได้กำหนดวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี เป็นวันจัดงาน (NC News, 2558) บุญบั้งไฟนี้เกิดจากแรงศรัทธาของประชาชนชาวตำบลบ้านดอน ที่มีความเชื่อต่อหลวงปู่ใหญ่ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นขัดสมาธิราบ ปางมารวิชัย ประดิษฐานภายในอุโบสถ วัดหนองกก โดยเชื่อว่าหากใครได้มากราบไหว้ขอพรสิ่งใดไว้ จะประสบความสำเร็จ และเมื่อถึงงานประเพณี จะร่วมแรงร่วมใจทำบั้งไฟจุดขึ้นท้องฟ้าเพื่อถวายหลวงปู่ใหญ่ โดยมีเจ้าอาวาสวัดหนองกก ผู้ใหญ่ กำนัน องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เป็นผู้ดำเนินการสืบต่อประเพณีนี้

ปัจจุบันประเพณีบุญบั้งไฟของตำบลบ้านดอน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมและวัฒนธรรมแต่ก็ยังคงเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่ดำรงอยู่ เพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชน ซึ่งก็เป็น

ลักษณะของสังคมที่มีความเป็นพลวัต กล่าวคือ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา Klausner (1987, p.386) ได้มีความเห็นว่า วัฒนธรรมไทยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไป วิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณีมีการปรับตัว อัตราการเปลี่ยนแปลงจะเป็นไปอย่างรวดเร็วในเขตเมืองและกรุงเทพมหานคร ในขณะที่ในชนบทก็มีการเปลี่ยนแปลงแต่จะช้ากว่า ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้ประเพณีวัฒนธรรมที่คงอยู่ก็ได้รับผลกระทบเกิดการเปลี่ยนแปลงแตกต่างกันไป เนื่องจากสาเหตุหลายประการ เช่น การปรับเปลี่ยนวิถีปฏิบัติให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนไปของสังคม การขาดผู้นำในการสืบสาน การรับเอาวัฒนธรรมต่างถิ่นเข้ามาเผยแพร่ และบทบาทของสมาชิกในครอบครัวที่เปลี่ยนไป

ประเพณีวัฒนธรรมนั้นจะดำรงคงอยู่ได้ ก็เนื่องมาจากความเชื่อของคนไทยที่ยึดเหนี่ยวกับพระพุทธศาสนา มีการปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัย โบราณ อีกทั้งยังมีผู้นำ โดยเฉพาะพระสงฆ์ที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและมีส่วนผลักดันให้มีการสืบสานประเพณีวัฒนธรรมดังกล่าวร่วมกับกลุ่มผู้นำท้องถิ่น ดังเช่นการสืบต่อของประเพณีบุญบั้งไฟ ประจำปีของชาวดำบลบ้านถ่อน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย ซึ่งมีความแตกต่างจากหลายๆ ชุมชนในจังหวัดหนองคายที่ประเพณีดังกล่าวได้เลือนหายไปตามสภาพสังคมและกระแสโลกาภิวัตน์แล้ว

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการดำรงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงของประเพณีบุญบั้งไฟ (บุญเดือนหก) ของชาวดำบลบ้านถ่อน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย เพื่อให้เห็นพฤติกรรมการดำรงอยู่และการปรับเปลี่ยนเพื่อให้ประเพณีดังกล่าวยังคงเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวดำบลบ้านถ่อนไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของประเพณีบุญบั้งไฟ (บุญเดือนหก) ของชาวดำบลบ้านถ่อน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย
2. เพื่อศึกษาเงื่อนไขที่ทำให้ประเพณีบุญบั้งไฟ (บุญเดือนหก) ของชาวดำบลบ้านถ่อน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย ยังคงดำรงอยู่

3. การดำเนินการวิจัย

3.1 กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย

เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่ตรงตามวัตถุประสงค์ที่สุด ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1) ผู้ที่มีบทบาทในการจัดงาน ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดหนองกก นายกองจัดการบริหารส่วนตำบลบ้านถ่อน ผู้ใหญ่บ้านถ่อน และกำนันตำบลบ้านถ่อน

2) ผู้เฒ่าผู้แก่และปราชญ์ชาวบ้าน

การวิจัยนี้ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research Methodology) ด้วยการศึกษาเอกสารและสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทในการจัดงาน 4 คน/รูป ปราชญ์ชาวบ้าน 4 คน รวมทั้งหมด 8 คน/รูป เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์ มีขั้นตอนการสร้างดังนี้

2.1) ศึกษา ค้นคว้า เอกสาร รายงานการวิจัย และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเชิงทฤษฎี (Theoretical Framework) ข้อมูลจากเอกสารต่างๆ (Documentary) เพื่อเป็นแนวทางนำมาซึ่งแนวคิดของการเปลี่ยนแปลง และการดำรงอยู่ของประเพณีบุญเดือนหก (บุญบั้งไฟ) ตำบลบ้านถ่อน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย

ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ ทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับประเพณี วัฒนธรรม แนวคิดโลกาภิวัตน์ แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ประเพณีบุญบั้งไฟ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างกรอบแนวคิดในการสร้างแบบสัมภาษณ์

2.2) สร้างแบบสัมภาษณ์ตามแนวคิดของการเปลี่ยนแปลงและการดำรงอยู่ของประเพณีบุญบั้งไฟ (บุญเดือนหก) ตำบลบ้านดอน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย

2.3) นำเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ตรวจสอบความชัดเจน ความถูกต้องและความเหมาะสมของเครื่องมือก่อนนำไปรวบรวมข้อมูล

2.4) ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information) จำนวน 8 คน/รูป คือ เจ้าอาวาสวัดหนองกก ราษฎรชาวบ้าน ผู้ที่มีบทบาทในการจัดงาน ด้วยตนเอง เพื่อให้มีความเที่ยงตรงของผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และจะมีการบันทึกเสียงพร้อมทั้งขออนุญาตจากผู้ให้สัมภาษณ์ก่อนทุกครั้ง

2.5) นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) แบบพรรณนาตามแนวคิดของการเปลี่ยนแปลงและการดำรงอยู่ของประเพณีบุญบั้งไฟ (บุญเดือนหก) ตำบลบ้านดอน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย โดยนำข้อมูลที่ได้อาวิเคราะห์ให้เห็นว่ามีเงื่อนไขใดบ้างที่ทำให้ประเพณีบุญบั้งไฟของตำบลบ้านดอนยังคงดำรงอยู่

4. ผลการวิจัย

อัตลักษณ์บุญบั้งไฟของตำบลบ้านดอน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย เป็นอัตลักษณ์ที่หลอมรวมอัตลักษณ์ความเชื่อท้องถิ่นทั้งความเชื่อเรื่องประเพณีบุญบั้งไฟเดือนหกตามประเพณีฮีตสิบสองของชาวอีสาน ประเพณีบุญบั้งไฟนี้จะทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล เกิดความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหาร และความเชื่อเรื่อง หลวงปู่ใหญ่ พระพุทธรูปประธานในโบสถ์วัดหนองกก ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวตำบลบ้านดอน เพื่อเป็นสิริมงคลในการเริ่มทำการเกษตรกรรม และเมื่อผู้ใดได้มากราบไหว้ขอพร บนบาน สิ่งใดไว้ประสบความสำเร็จ เมื่อถึงวันเพ็ญเดือนหก จะมีการจัดบั้งไฟถวายเป็นพุทธบูชา จากนั้นอัตลักษณ์ประเพณีบุญบั้งไฟ (บุญเดือนหก) ตำบลบ้านดอนได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษ และผลิตซ้ำโดยการร้อยเรียงเป็นลำดับขั้นตอนของพิธีกรรม และระบบความรู้ที่ถ่ายทอดโดยราษฎรชาวบ้าน ซึ่งราษฎรชาวบ้านผู้สืบทอดพิธีกรรมและระบบความรู้ได้ดำเนินการผลิตซ้ำและแพร่กระจายให้กับผู้คนภายในกลุ่มชาวบ้านดอน ส่งผลให้ชาวบ้านดอน ยังคงอัตลักษณ์โดยยึดถือความเชื่อท้องถิ่นเพื่อดำรงอัตลักษณ์และสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ (บุญเดือนหก) ตำบลบ้านดอน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย กันมาถึง 86 ปีจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2561)

การเปลี่ยนแปลงประเพณีบุญบั้งไฟของชาวตำบลบ้านดอน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคายในแต่ละช่วงเวลาจัดแบ่งเป็น 4 ช่วงเวลา ดังนี้ ช่วงที่ 1 ระหว่าง พ.ศ. 2500-2517 ช่วงที่ 2 ระหว่าง พ.ศ. 2518-2524 ช่วงที่ 3 ระหว่าง พ.ศ. 2525-2553 และ ช่วงที่ 4 ระหว่าง พ.ศ. 2554-2561 ในด้านความเชื่อ ด้านรูปแบบ ด้านเป้าหมาย และด้านการเข้าร่วม ตามลำดับดังนี้

4.1) ด้านความเชื่อ

ช่วงที่ 1 ระหว่าง พ.ศ. 2500-2517 จุดบั้งไฟถวายหลวงปู่ใหญ่ และจุดบั้งไฟเป็นการขอฝนจากพญาแถน

ช่วงที่ 2 ระหว่าง พ.ศ. 2518-2524 คงความเชื่อเดิม และมีการประกวดแข่งขัน
ช่วงที่ 3 ระหว่าง พ.ศ. 2525-2553 คงความเชื่อเดิม และมีการประกวดแข่งขัน
ช่วงที่ 4 ระหว่าง พ.ศ. 2554-2561 คงความเชื่อเดิม มีการประกวดแข่งขันและเพิ่มเติมเพื่อการ
ท่องเที่ยว

4.2) ด้านรูปแบบ

ช่วงที่ 1 ระหว่าง พ.ศ. 2500-2517 บั้งไฟทำจากลำไม้ไผ่ขนาดใหญ่ทะลวงปล้อง ใช้ดอกไม้ไฟปัก
เป็นเชือกมัดรอบลำไฟให้แน่นเพื่อไม่ให้ลำไฟแตก มีการประชันจุดบั้งไฟทางไกลกันในหมู่บ้าน

ช่วงที่ 2 ระหว่าง พ.ศ. 2518-2524 มีการแยกหมู่บ้านเป็น 8 หมู่บ้าน ขนาดของบั้งไฟที่นำมาจุดนั้น
ส่วนมากจะนิยมบั้งไฟที่มีขนาดเล็กๆ มีชื่อเรียกว่าบั้งไฟหมื่นเท่านั้น การจัดแบบแข่งขันคงยังเป็นการประชันทางไกล
กัน มีการประกวดและให้รางวัลแก่ผู้ที่ชนะการประกวด เงินรางวัลครั้งแรก 1,500 บาท

ช่วงที่ 3 ระหว่าง พ.ศ. 2525-2553 เปลี่ยนจากการใช้เชื้อไฟพันบั้งไฟมาเป็นเชือกปอมะนิลาพัน
แทน เพื่อเพิ่มความแข็งแรงและอัดด้วยเชื้อเพลิงเหมือนเดิมคือนำไปจุด มีการเปลี่ยนแปลงการจัดการแข่งขันการจุด
บั้งไฟจากการประชันทางไกลไปที่ประชันความสูงแทน ได้ทำการว่าจ้างบั้งไฟแสน (บั้งไฟที่มีขนาดใหญ่สุดในตอน
นั้น) จุดถวายบูชา การจัดขบวนรำถวายจะมีแทรกเข้ามามุ่งเน้นเพื่อถวายบูชา ไม่มุ่งเน้นเพื่อการแข่งขัน ไม่มีเงินรางวัล
สนับสนุน แต่จะมีการมอบโล่ เพื่อเป็นรางวัล ขบวนนางรำ จะเน้นการใช้กลองยาว ฉาบ ฉิ่ง มโหรีเป็นดนตรีในการ
ประกอบการรำรำ เน้นความเรียบง่ายของขบวน สร้างความสนุกสนานเฮฮา ซึ่งขบวนจะแห่บั้งไฟรำรำไปรอบๆ
หมู่บ้านก่อนค่อยนำขึ้นฐานจุดต่อไป

ช่วงที่ 4 ระหว่าง พ.ศ. 2554-2561 วัสดุที่ใช้ทำบั้งไฟเปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิงจากกระบอกไม้ไผ่มา
เป็นท่อพีวีซี ซึ่งขนาดของท่อที่ใช้เริ่มตั้งแต่ขนาดสองนิ้วครึ่ง เป็นต้น จากนั้นอัดด้วยเชื้อเพลิงบั้งไฟเหมือนเดิมคือนำ
ไปจุด รางวัลผู้ที่ชนะการประกวดปัจจุบัน 20,000 กว่าบาท ขนาดของบั้งไฟมีขนาดใหญ่เพิ่มขึ้น และจำนวนมาก
ขึ้น ขบวนนางรำมีการจำนวนเพิ่มขึ้นในทุกๆปีที่มีการจัดประเพณี มีการทำให้เป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่เพื่อดึงดูด
นักท่องเที่ยว

4.3) ด้านเป้าหมาย

ช่วงที่ 1 ระหว่าง พ.ศ. 2500-2517 ชุมชนสามารถรักษาและสืบทอดประเพณีจากรุ่นสู่รุ่น ความ
สนใจความศรัทธาที่จะเข้าร่วมจัดประเพณีบั้งไฟช่วงนั้นมีการจัดเพียงแค่นั่งถึงสองหมู่บ้านเท่านั้น

ช่วงที่ 2 ระหว่าง พ.ศ. 2518-2524 ชุมชนสามารถรักษาและสืบทอดประเพณีจากรุ่นสู่รุ่น ชาวบ้าน
มีความสามัคคีกัน

ช่วงที่ 3 ระหว่าง พ.ศ. 2525-2553 ชุมชนสามารถรักษาและสืบทอดประเพณีจากรุ่นสู่รุ่น ชาวบ้าน
มีความสามัคคีกัน

ช่วงที่ 4 ระหว่าง พ.ศ. 2554-2561 ชุมชนสามารถรักษาและสืบทอดประเพณีจากรุ่นสู่รุ่น
บุคคลภายนอกชุมชนได้รับรู้ถึงความงดงามของประเพณีนี้ซึ่งเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวและสร้างรายได้ให้แก่
ชุมชน

4.4) ด้านการเข้าร่วม

ช่วงที่ 1 ระหว่าง พ.ศ. 2500-2517 ผู้นำของชุมชน เป็นแกนนำในการดำเนินการ ความสนใจความศรัทธาที่จะเข้าร่วมจัดประเพณีบั้งไฟช่วงแต่ก่อนนั้นประชาชนนิยมกันไม่มากเท่าไรหรือนักมีการจัดเพียงแค่หนึ่งถึงสองหมู่บ้านเท่านั้น

ช่วงที่ 2 ระหว่าง พ.ศ. 2518-2524 หมู่บ้าน 8 หมู่บ้าน ในตำบลบ้านดอนร่วมประเพณีบุญบั้งไฟครบทุกหมู่บ้าน ผู้นำของชุมชน เป็นแกนนำในการดำเนินการ ชาวบ้านในตำบลบ้านดอน ให้ความร่วมมือในการดำเนินงาน

ช่วงที่ 3 ระหว่าง พ.ศ. 2525-2553 องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านดอนให้การสนับสนุน ชาวบ้านในตำบลบ้านดอน ให้ความร่วมมือในการดำเนินงาน

ช่วงที่ 4 ระหว่าง พ.ศ. 2554-2561 เทศบาลตำบลบ้านดอน จะเป็นหลักเข้ามามีบทบาทช่วยเหลือการจัดประเพณีทุกครั้ง หน่วยงานของรัฐบาล องค์การบริหารส่วนตำบล บริษัทเอกชน ที่ตั้งในบริเวณหมู่บ้าน ตำบล มีการสนับสนุนในส่วนของกำลังเงิน กำลังคน อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการจัดประเพณี

เงื่อนไขที่ทำให้ประเพณีบุญบั้งไฟ (บุญเดือนหก) ของชาวตำบลบ้านดอน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย ยังคงดำรงอยู่ ประกอบด้วย

1) ด้านเงื่อนไขภายใน

1.1) ความเชื่อท้องถิ่นของประเพณีบั้งไฟ ลูกหลานได้ซึมซับและสืบทอดมาเรื่อยๆ อย่างต่อเนื่อง โดยเยาวชนรุ่นหลังจะมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมเสมอๆ ซึ่งเกิดจากการปลูกฝังของพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย จากรุ่นสู่รุ่นมาเรื่อยๆ ทั้งในส่วนของความสนใจ สมัยครใจ และการชักชวนกันของกลุ่มเพื่อนๆ ของเยาวชนในหมู่บ้านกันเอง ทำให้การสืบทอดและดำรงอยู่ซึ่งการจัดประเพณีบั้งไฟยังคงอยู่มาตราบจนทุกวันนี้ การจัดทำบั้งไฟยังไม่มีสืบทอดเนื่องจากลูกหลานขาดประสบการณ์ และความรู้ในการจัดทำบั้งไฟที่ถูกต้อง สำหรับขบวนนางรำ ประดับตกแต่งนั้นมีการสืบทอดกันมาเรื่อยๆ ให้ทันตามยุคตามสมัย

1.2) ความสามารถของผู้นำ เป็นผู้นำที่เข้มแข็งสามารถดำเนินการแบ่งหน้าที่ กระจายความรับผิดชอบให้แก่สมาชิกอย่างชัดเจนทุกคน ทุกด้าน การแสดงความคิดเห็นข้อเสนอแนะการจัดรูปแบบงานประเพณี เป็นไปอย่างอิสระ มีมติข้อตกลงเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทันทต่ยุคสมัย ชาวสารบ้านเมือง แต่มีขอบเขต ให้อยู่ตามแนวทางของแบบประเพณีดั้งเดิม

1.3) การมีส่วนร่วมของชุมชน ผู้นำชาวบ้าน ตลอดจนชาวบ้านมีการตื่นตัว ไม่มีการแสดงออกถึงการปฏิเสธการจัดบุญประเพณีของหมู่บ้าน

1.4) การสนับสนุนจากองค์กรภายในท้องถิ่น เทศบาลตำบลบ้านดอน บริษัทเอกชน ที่ตั้งในบริเวณหมู่บ้าน ตำบลมีการสนับสนุนกำลังเงิน กำลังคน อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการจัดประเพณี องค์การบริหารส่วนจังหวัด สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร นักการเมืองท้องถิ่น เอกชนบางส่วนจะสนับสนุนเงินเป็นรายบุคคล และผู้สนับสนุนต่างประเทศที่เป็นนายจ้างของชาวบ้านที่ไปทำงานต่างประเทศ เช่นประเทศเกาหลี อิสราเอล เป็นต้น

2) ด้านเงื่อนไขภายนอก

2.1) เทคโนโลยี

เทคโนโลยีเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้การจัดประเพณีบุญบั้งไฟเปลี่ยนไปเร็วมาก สามารถสื่อสารได้ทั่วถึงอย่างรวดเร็ว การกระจายข่าวสารการรับรู้ระหว่างครอบครัว ญาติ ลูกบ้านที่อยู่ห่างไกลได้รับข่าวสารอย่างทันทีทันใดที่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ตามกำหนดการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟประจำปี และช่วยผลักดันประเพณีให้เป็นที่ยอมรับ เป็นการสนับสนุนการท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการ และสามารถสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นในหมู่บ้านด้วย

การนำเอาเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในการจัดทำบั้งไฟ โดยบั้งไฟมีขนาดใหญ่ขึ้น มีประสิทธิภาพสูง เหมาะสมในขอบเขตที่ไม่เสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุ และเป็นไปตามกฎหมาย สมัยก่อนการจัดทำบั้งไฟจะอาศัยภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นหลัก

2.2) การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางวิถีชีวิตของสังคมไม่สามารถเปลี่ยนประเพณีดั้งเดิมของชาวบ้านทั้งในส่วนของ การแต่งกาย หรืออื่นๆ การแต่งกายยังคงเป็นแบบดั้งเดิมเหมือนที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมา แต่ในกรณีที่ทำเป็น ให้เป็นไปตามยุคสมัย ทุกคนก็จะมีแนวคิดมีวิธีการประยุกต์ให้มีความลงตัวระหว่างประเพณีเดิมกับยุคสมัยให้เหมาะสมที่สุดแต่ยังคงยึดหลักเดิมเป็นบรรทัดฐานให้มากที่สุด

2.3) สภาพภูมิอากาศ

หากกำหนดการจัดประเพณีบั้งไฟได้ออกมาอย่างเป็นทางการแล้ว ไม่ว่าจะสภาพดินฟ้าอากาศจะเป็นอย่างไรก็ไม่ผิดต่อการจัดประเพณีของชาวบ้านได้ การจัดประเพณียังคงดำเนินต่อไปตามกำหนดการ

5. การอภิปรายผล

จากผลการวิจัยพบว่าประเด็นที่สมควรนำมาอภิปรายผลดังนี้

1) อุดมคติของประเพณีบุญเดือนหก (บุญบั้งไฟ) ตำบลบ้านดอน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย ได้หลอมรวมความเชื่อ เรื่องประเพณีบุญบั้งไฟเดือนหก และความศรัทธาหลวงปู่ใหญ่ วัดหนองกก ซึ่งมีการสืบทอดจากบรรพบุรุษ ผิดซ้ำโดยการร้อยเรียงเป็นลำดับขั้นตอนของพิธีกรรมและระบบความรู้ที่ถ่ายทอดโดยปราชญ์ชาวบ้าน และได้ดำเนินการผลิตซ้ำและแพร่กระจายให้กับผู้คนภายในกลุ่มชาวบ้านดอน ส่งผลให้ชาวบ้านดอน ยังคงยึดหลักโดยยึดถือความเชื่อท้องถิ่น เพื่อดำรงอัตลักษณ์และสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ (บุญเดือนหก) ตำบลบ้านดอน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย กันมาถึง 86 ปีจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2561) ทั้งนี้เนื่องจากชุมชนบ้านดอนเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่อาศัยน้ำฝนในการทำเกษตร และมีการคงดำรงอยู่ในด้านความเชื่อท้องถิ่นว่าการจุดบั้งไฟเป็นการขอฝนจากพญาแถน สอดคล้องกับพระครูวิจิตรวนสาร (2556) พบว่า คติความเชื่อทางสังคมของชาวอีสานทั่วไปที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับธรรมชาติ และมีความเชื่อตามนิทานปรัมปราที่เกี่ยวกับบุญบั้งไฟ 2 เรื่อง คือ เรื่องท้าวผาแดง-นางไอ่ และเรื่องผญาคันคาก และตามความเชื่อดั้งเดิมเชื่อว่าบั้งไฟเป็นเครื่องมือที่ใช้เป็นสัญญาณส่งขึ้นฟ้าเพื่อขอฝนจากพญาแถนซึ่งจะบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล โดยเฉพาะเมื่อถึงฤดูกาลทำนาโดยจะจัดขึ้นในเดือน 6 เป็นประจำทุกปี

สำหรับการจุดบั้งไฟถวายหลวงปู่ใหญ่เป็นพุทธบูชาขึ้น เนื่องด้วยสถานที่สำคัญของตำบลบ้านดอน คือ วัดกัศสปมธุโรรม (วัดหนองกก) ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่อายุประมาณ 1,000 กว่าปี พุทธสถานมีกำแพงศิลาแลงร่องรอยของอารยธรรมการก่อสร้างสมัยขอมเรื่องอำนาจ (Open Esan: เปิดประตูสู่อีสานบ้านเฮา, 2559) ตามประวัติและความ

เป็นมาตามหนังสืออุรังคธาตุกล่าวไว้ว่า พระอรหันต์นำพระบรมสารีริกธาตุ (กระดูก) ขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้ามาที่บ้านหนองกก เพราะทรงสั่งไว้ว่าให้นำมาประดิษฐานที่ภูหลวง โดยภูหลวงนี้จะมีหิ้งน้ำใหญ่อยู่ข้างๆ พอมาถึงบ้านหนองกกแลเห็นหนองน้ำใหญ่ก็เข้าใจว่าเป็นภูหลวงจึงทำการจัดสร้างโบสถ์ สร้างพระพุทธรูปพระประธานปางมารวิชัยขึ้น ชาวบ้านเรียก “หลวงปู่ใหญ่” ชาวบ้านตำบลบ้านด่อนและตำบลใกล้เคียง เคารพเลื่อมใส เชื้อศรัทธาต่อหลวงปู่ใหญ่มาก เพื่อเป็นสิริมงคลในการเริ่มทำการเกษตรกรรม ชาวบ้านเชื่อว่า “บั้งไฟ” เป็นพุทธรูปที่หลวงปู่ใหญ่ชอบที่สุด ทำให้ประเพณีบั้งไฟของตำบลบ้านด่อน ยิ่งใหญ่ที่สุดในละแวกนี้

2) เทคโนโลยี เป็นเงื่อนไขภายนอกที่สำคัญในการกระแสโลกาภิวัตน์ที่ส่งผลต่อประเพณีบั้งไฟ ทำให้รูปแบบ เป้าหมาย และการเข้าร่วม มีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก แต่สามารถผสมผสานกับแนวคิดดั้งเดิมได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เนื่องจากบทบาทของผู้นำที่เข้มแข็งในการจัดงานบั้งไฟ จะดำเนินการให้ทุกคนสามารถแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอย่างอิสระ และมีการลงความเห็นไปในทิศทางเดียวกัน ให้สามารถทันต่อยุคสมัย ชาวสารบ้านเมือง แต่จะมีขอบเขตอยู่ในจุดประสงค์หลัก และเป็นไปตามแนวทางของประเพณีเดิม สอดคล้องกับ ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ และคณะ ข. (2554) พบว่า บั้งไฟเป็นความภาคภูมิใจของคนอีสาน ในกรณีของ เมืองโยธธา ชาวชุมชนและเทศบาลเมืองมีบทบาทค่อนข้างสูงในการบูรณาการความคิด แบบทันสมัย ระบบการจัดการแบบสมัยใหม่ เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของงานบั้งไฟ ทำให้คนในท้องถิ่นหรือพื้นที่กิจกรรมบางอย่างขึ้นมาใหม่ พร้อมกับพยายามรักษาพิธีกรรมเก่า และมีการสร้างองค์ประกอบใหม่ขึ้นมา ซึ่งทำให้แนวคิดในการจัดงานบางอย่างไม่ได้เชื่อมต่อกับกิจกรรม หรือความเชื่อในอดีต โดยเกิดการผสมผสานรูปแบบของความบันเทิงที่ตอบสนองต่อวิถีชีวิต ในเชิงเศรษฐกิจของชาวชุมชนมากขึ้น อย่างไรก็ตาม บั้งไฟก็ยังไม่สูญหายไปและยังคงเป็นประเพณีของคนในท้องถิ่น โดยจะถูกปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมตามบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป และปิ่นวดี ศรีสุพรรณ และคณะ ก. (2554) ได้กล่าวอีกว่า บั้งไฟที่จัดขึ้นในปัจจุบันตอบสนองต่อความต้องการที่หลากหลายรวมถึงการท่องเที่ยว ซึ่งทำให้เกิดเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างที่ปัจจุบันตอบสนองต่อวิถีชีวิตในเชิงเศรษฐกิจซึ่งต่างจากรูปแบบดั้งเดิมที่ตอบสนองต่อวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรม แม้ว่าประชาชนจะสะท้อนว่าการท่องเที่ยวไม่ได้ให้ผลกำไรในด้านเศรษฐกิจให้กับประชาชนในพื้นที่ แต่ในเชิงโครงสร้างแล้วการท่องเที่ยวเป็นเงื่อนไขที่เข้าไปกระตุ้นและผลักดันให้ประชาชนในพื้นที่นำมาเป็นเหตุผลในการจัดกิจกรรมใหม่ที่เป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวและตอบสนองต่อความต้องการส่วนบุคคลซึ่งส่งผลต่อจิตสำนึกของประชาชนในเชิงวาทกรรมด้วย อย่างไรก็ตาม ความเป็นเนื้อแท้ทางวัฒนธรรมไม่ได้เป็นเรื่องที่ตายตัว การปรับเปลี่ยนการจัดงานบั้งไฟในปัจจุบันจึงไม่ได้ทำให้บั้งไฟสูญเสียความเป็นเนื้อแท้ทางวัฒนธรรมไปทั้งหมด แต่กลับถูกปรับเปลี่ยนให้รองรับวิถีชีวิตของประชาชนในปัจจุบันในฐานะที่เป็นประเพณีร่วมสมัย

6. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

6.1 สรุปผล

ชุมชนบ้านด่อน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย มีอัตลักษณ์ประเพณีบั้งไฟประจำปีเก่าแก่ที่สุดของจังหวัดหนองคาย มีการดำรงอยู่และสืบทอดมาจากรุ่นสู่รุ่นจนถึง 86 ปี (2561) เงื่อนไขภายในที่สำคัญ คือ ความเชื่อท้องถิ่น เป็นการผนวกความเชื่อในการจุดบั้งไฟบูชาพญาแถนเพื่อขอฝนในการทำการเกษตรของชาวบ้าน และเพื่อจุดบั้งไฟเป็นพุทธรูปถวายแด่หลวงปู่ใหญ่ ที่เคารพนับถือ และศรัทธาของชาวบ้าน ไว้ด้วยกัน มีพระสงฆ์ ผู้เฒ่าผู้แก่

เป็นผู้สืบทอดพิธีกรรมและระบบความรู้ โดยได้ดำเนินการผลิตซ้ำและแพร่กระจายให้กับผู้คนภายในกลุ่มชาวบ้าน ก่อน ส่งผลให้ชาวบ้านก่อนยังคงอัตลักษณ์และสืบสานประเพณีบุญบั้งไฟ (บุญเดือนหก) ถึงปัจจุบัน

ประเพณีบุญบั้งไฟได้มีพัฒนาการไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ มีการเปลี่ยนแปลงซึ่งชุมชนบ้านก่อนสามารถสร้างความเชื่อมโยงเทคโนโลยี กับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6.2 ข้อเสนอแนะทั่วไป

1) ภาครัฐควรกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น โดยอาศัยรากฐานของวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีอยู่แล้ว และให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมทั้งการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ประชุกต์ และสร้างใหม่ อย่างเหมาะสม

2) หน่วยงานการศึกษาควรมีการกำหนดหลักสูตรการศึกษาท้องถิ่นเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี และภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านอื่นๆ เพื่อให้เยาวชนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้วัฒนธรรมพื้นฐานของตนควบคู่ไปกับวิทยาการสมัยใหม่ เป็นการปลูกฝังให้คนรุ่นใหม่มีความตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น อันจะนำไปสู่การหวงแหนรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นต่อไป

3) หน่วยงานส่วนท้องถิ่นควรเข้าไปส่งเสริมกิจกรรมด้านวัฒนธรรมประเพณีร่วมกับชาวบ้าน รวมถึงการเฟื่องฟูทางวัฒนธรรม โดยมุ่งเน้นให้ชาวบ้านตระหนักถึงวัตถุประสงค์ดั้งเดิมของประเพณีพิธีกรรม อันจะนำมาซึ่งการเล็งเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาดั้งเดิม และดำเนินงานด้านวัฒนธรรมประเพณีอย่างถูกต้องเหมาะสมต่อไป

4) ชาวบ้านควรมีการส่งต่อภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรมประเพณีสู่คนรุ่นใหม่ โดยเน้นสร้างความรู้ความเข้าใจในสาระสำคัญของงานประเพณีพิธีกรรม เพื่อให้คนรุ่นใหม่มีการสืบต่องานประเพณีพิธีกรรมต่อไปโดยไม่หลงลืมวัตถุประสงค์ และอูบายวิธีดั้งเดิมของบรรพบุรุษ

6.3 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) ศึกษาเกี่ยวกับความสำคัญของประเพณีประจำท้องถิ่นที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของชุมชน

2) ศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมในการจัดประเพณีบุญบั้งไฟของทุกภาคส่วน

3) ศึกษาวิวัฒนาการรูปแบบประเพณีการทำบุญบั้งไฟ กับค่านิยมของคนในยุคปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ และคณะ. (2554ก). การท่องเที่ยวที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างในงานประเพณีบุญบั้งไฟ. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย*, 31(2), 107-117.

ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ และคณะ. (2554ข). รื้อสร้างประเพณี : การเปลี่ยนแปลงของบุญบั้งไฟ ในยุคโลกาภิวัตน์. *วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง*, 7(2) (พฤษภาคม-สิงหาคม 2554), 27-48.

พระครูวิจิตรวนสาร (บุญสวย สุจิตโต/แก้วหานาม) (2556). *การศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในพิธีกรรมการทำบุญบั้งไฟของชาวบ้านหนองเขื่อนช้างตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม*. (ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา), มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).

Klausner, W. J. (1987). *Reflections on Thai culture*. Bangkok: Amarin Printing Group.

- NC News. (2558). เทศบาลตำบลบ้านดอน จัดงานประเพณีบุญบั้งไฟล้านตำบลบ้านดอน ประจำปี 2558. สืบค้นจาก <http://nongkhaincnewsonline.blogspot.com/2015/05/2558.html>
- Open Esan: เปิดประตูสู่อีสานบ้านเฮา. (2559). ตามรอยธรรม พระ 9 วัด ที่ อำเภอท่าปอ. สืบค้นจาก <http://www.openesan.com/>
- siriporn kimkliang. (2555). ประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่. สืบค้นจาก http://onepech8.blogspot.com/2012/07/blog-post_8870.html